EMIL REBREANU – O GRANIȚĂ ÎNTRE DATORIE ȘI CONȘTIINȚĂ

Bianca BILIBOC, Ionuț LUPAȘ[1]
bybystefy29@yahoo.com
dutaionutz_96@yahoo.com

ABSTRACT: Right in the heart of the beautiful area Ghimeș – Palanca there is a monument built in the memory of the hero Emil Rebreanu. He was the model of the character Apostol Bologa, the protagonist from the book „Padurea spanzuratilor" which was written by his brother, Liviu Rebreanu. Emil Rebreanu was the fifth child in a family of fourteen and he was born in the morning of 17th December 1891, in the village Maieru.

When the World War I started, Emil joined the army and fought on the battlefield. He fought in the Russian and Italian trenches until 1916 and then he was transferred to the Romanian battlefield. In 1917, during the night between the 10th to 11th of May, Emil secretly left the premises of 16th Infantry brigade trying to sneak through the barbed wire network. He was caught by a patrol, which had been watching him all the time, accused of trying to desert the army, convicted and executed on the same night.

The cultural society „Emil Rebreanu" was set up in 1990 by teachers Dumitru and Rodica Cojocaru from Palanca. Its purpose was to gather outstanding Romanian personalities to commemorate the people who fought in World War I and to learn the young generation about great Romanian writers such as Liviu Rebreanu who wrote about the cruelty and sometimes aburdity of a war.

Nowadays, at Ghimes-Palanca there is a mini-museum in honor of Emil Rebreanu.

KEYWORDS: duty, conscience, history, war.

Argument

În inima pasului Ghimeș – Palanca se află monumentul ridicat în memoria eroului Emil Rebreanu, cel care a constituit modelul personajului Apostol Bologa, protagonistul cunoscutului roman „Pădurea spânzuraților",

1 Elevi la Colegiul Tehnic „Dimitrie Ghika", Comănești, județul Bacău. Coordonator: prof. Petrița Bîlbîe (petrita_b62@yahoo.com)

scris de fratele acestuia, Liviu Rebreanu. Astfel, călătorul care merge de la Comănești spre Ghimeș poate vedea pe partea dreaptă acest monument care comemorează un model al conștiinței naționale. Oricine poate opri pentru o clipă să urce treptele spre acest monument și să își amintească de renumitul Apostol Bologa, cel ce îl întruchipează pe Emil Rebreanu. Pe o cruce de piatră așezată pe un postament înalt din același material stau scrise cuvinte încărcate de spirit și recunoștință națională: „Sublocotenent Emil Rebreanu spânzurat de unguri la 14 mai 1917 pentru că a vrut să treacă în rândul armatei române să lupte pentru întregirea neamului. Patria recunoscătoare nu l-a uitat." Monumentul mai are și o lespede așezată în plan orizontal având gravat un fragment dintr-o scrisoare adresată surorii sale Miți din 4 februarie 1914: „Nu știu cum se va întoarce lumea după război, dar dacă nu voi pierde nimic din tot ce simt că este în mine – Voi ajunge departe."

Emil Rebreanu – „copilul cel frumos"

Emil Rebreanu era al cincilea născut dintre cei 14 copii ai învățătorului Vasile Rebreanu și a soției sale, Ludovica. Venise pe lume spre dimineața zilei de 17 decembrie 1891, în satul Maieru. În familie, lui Emil i se spunea „copilul cel frumos„. Băiatul era brunet, cu ochi de culoarea cafelei prăjite, sprâncenele arcuite a naivă mirare, un oval al feței perfect, zâmbet smerit pe buze, nasul cu puțin colț, încât privit din profil avea un aer de gingășie și totodată bărbătesc. Nările foarte fine și fremătătoare la orice reacție i-au atras din partea copiilor porecla de „iepurele".[2]

Emil era cu șase ani mai tânăr decât Liviu, viitorul scriitor, frații trăind puțin timp laolaltă. Terminând cele patru clase primare în Maieru, fratele cel mare a plecat la Năsăud unde a făcut două clase de liceu, apoi a trecut la Bistrița. Frații nu se întâlneau decât în vacanțele de vară, care pentru Liviu erau de numai treizeci de zile în loc de trei luni. Nu prea aveau nimic în comun, fiind despărțiți de ani, de preocupări, de meleaguri. Datorită faptului că Liviu avea un drum bine trasat, îndreptându-se spre un țel precis, părinții au împins ajutoarele lor până la sacrificarea celorlalți copii, Iulius, Livia, Emil, Maria și Virgil, care au fost nevoiți să-și întrerupă studiile. Cel mai afectat a fost Emil care iubea școala și învățătura mai presus de orice. A terminat două clase primare în Prislop, apoi a urmat alte două la școala din

2 Tiberiu Rebreanu, *Geneza romanului „Pădurea spânzuraților"*, Editura 100+1 GRAMAR, București, 2002, p. 27–28.

Năsăud, unde s-a mutat după ce tatăl său a fost suspendat din învățământ, între 1900 și 1902. Deoarece s-au introdus legi și măsuri mai drastice în vederea maghiarizării unor minorități din monarhia habsburgică, elevii români și evrei aveau cursuri speciale de limba maghiară. Emil nu putea suporta faptul că unii colegi îl batjocoreau când nu se exprima corect în limba maghiară și de fiecare dată se „răcorea" luptându-se pentru a astupa gurile rele ale celor neastâmpărați și fuduli. După ce a terminat școala elementară, tatăl său a hotărât să-l transfere pe Emil la liceul românesc din Năsăud. Băiatul era mândru că ajunsese la gimnaziul grăniceresc și studia în limba maternă, dar nici de ștrengării nu se lăsa. Astfel, în vacanța de vară, mergând cu alți copii să se scalde, făcu prinsoare că poate trece Someșul înot dus-întors fără să se odihnească pe malul opus. Se aruncă în valuri și ajunse cu bine dincolo, bătu țărmul cu palma și se întoarse către locul de pornire. Pe la mijlocul brâului de apă, undele îl târâră la vale spre dig. Emil nu mai putea răzbi, apucă să strige după ajutor, se cufundă de câteva ori pentru ca apoi să dispară din văzul prietenilor. Unul dintre conducătorii unor plute ce coborau pe Someș se azvârli în apă după copil, îl scoase pe uscat și după ce îl readuse în simțiri, îl transportă acasă. De bucurie, tatăl lui Emil dărui plutașului salvator cel din urmă zlot ce îl avea în buzunar, iar mama îl cinsti cu un prânz boieresc și cu rachiu. Această întâmplare a fost prima întâlnire a lui Emil cu moartea.[3]

În toamnă, n-a mai urmat liceul din Năsăud, ci a fost mutat la cel maghiar din Bistrița. Emil se aclimatizase până într-atât mediului, încât la serbările aniversării revoluției ungare din 1848 a defilat în costum național unguresc, fapt ce ne duce cu gândul la o caracteristică a firii sale, aceea înclinată spre datorie. Acest fapt contravenea spiritului familial, astfel, în vacanța de primăvară a avut de înfruntat râsetele și remarcile batjocoritoare ale mamei, fraților și surorilor. După ce i-au fost arătate gazetele românești care relatau dezbaterile din parlamentul budapestan, își dădu seama de luptele crâncene ce se dădeau pentru apărarea naționalității române și aruncă insigna în culori maghiare de care a râs familia sa, simptom al unei conștiințe de neam în formare a tânărului Emil Rebreanu. Astfel, la înapoierea din vacanță, Emil se aruncă în încăierările cu colegii unguri, al căror șef era Wilhelm Schiwanovici, născut la 21 iunie 1886 la Bistrița. Într-o zi, Schiwanovici se apucă să declame „Talpra Magyar", revoluționarele

3 *Ibidem*, p. 28–30

strofe ale lui Petőfi, devenit un „credo" al poporului ungar. Emil a acceptat provocarea și a început să recite versurile imnului „Deșteaptă-te române", moment în care se înfiripează conștiința lui de neam.

În toamnă, Emil nu a mai fost înscris la școală ci a rămas acasă, în vreme ce toți frații și surorile, prietenii și copiii din sat continuau să meargă la școală, să înainteze cu o clasă și să îl lase în urmă pe cel mai ambițios dintre ei, pe copilul poreclit „ministrul" pentru râvna și mândria lui de a se distinge la studii.[4] Toți copiii fiind plecați la școală, Emil rămânea aproape singur, trebăluind pe afară, cărând lemne și apă, măturând curtea, îngrijind de frățiorii mai mici, citind și jucându-se. Emil nădăjduia mult în ajutorul fratelui Liviu care absolvise academia și obținuse gradul de sublocotenent în anul 1906. Fusese repartizat la regimentul 2 honvezi pedeștri cu garnizoana în orașul Gyula, nu departe de Arad. Însă Liviu nu dăduse pe acasă în vara aceea și nici în anul următor, astfel, Emil se văzu condamnat să lâncezească încă un an pe lângă casă.[5]

Emil era și un gimnast de forță, simțind plăcere să-și întărească mușchii și să se învoinicească. În Prislop nu mai avea cum să continue figurile la aparate pe care le învățase în liceu, așa că și-a construit el însuși un rând de paralele, un sul, o scară și o pereche de inele. Într-o zi, băiatul voind să se dea mare în fața surorilor și a prietenelor acestora, a executat „roata gigantică" și într-o clipă de neatenție a scăpat bara din mâini și s-a prăbușit în iarbă, zăcând nemișcat. Atunci, tatăl său s-a ținut de cuvânt și i-a tăiat cu toporul toate „spânzurătorile„. Nu mult după această a doua întâlnire cu moartea, băiatul a mers iar în pădure și și-a construit aparate și mai strașnice decât celelalte.

Primele provocări ale tinereții

În decembrie 1907, Emil împlinise 16 ani și rămăsese tot pe lângă casă, pe când foștii lui colegi ajunseră în clasa a șasea de liceu.

Emil, văzând strâmtorarea ivită după ce Liviu a demisionat din rândurile ofițerimii, se hotărî să-și ia lumea în cap, însă fiind prea tânăr nimeni nu-l angaja. Riscă și ajunse la fratele său Iulius care se avea bine cu șeful serviciului, iar datorită acestui fapt, Emil i-a luat locul în garda financiară după ce Iulius a plecat în armată. În luna octombrie 1909 Liviu a renunțat

4 *Ibidem*, p. 30–31
5 *Ibidem*, p. 33–34

la serviciul de executor fiscal, iar tatăl, Vasile Rebreanu a aranjat ca postul rămas liber să fie ocupat de Emil.

În toamna anului 1910, Emil se angajă ca ajutor notarial în comuna Pata, lângă Cluj. Hotărât să-și termine liceul s-a înscris ca elev particular la liceul din Turda unde a promovat clasa a treia și a patra apoi la fel a cincea și a șasea, la liceul din Șimleu. Din scrisoarea adresată surorii sale Livia, la Năsăud, pe data de 26 noiembrie 1910, putem să ne dăm seama de condițiile de viață ale lui Emil: „E iarnă. Zăpada e groasă și începe a îngheța. Sunt singur într-o odaie, unde nu am foc și e chiar așa de rece ca afară…E încă dimineață. Mă scol să studiez cu lampa, însă astăzi nu pot. Afară e frig, în casă poate și mai tare iar eu stau lângă o masă plină de poze…Nu-i nimeni, nu-mi știe nimeni durerile mele…". Se hrănea cu cartofi reci, fierți pentru o săptămână. Îl chinuiau frigul și toate lipsurile și mizeriile vieții cotidiene, dar nu se lăsa de carte.[6] Chiar în iarna aceea, Emil se prezentă la liceul din Șimleu să dea examene ca elev particular, deoarece nu putea frecventa cursurile fiindcă era lipsit de banii necesari taxelor și întreținerii și pentru că era urmărit de interdicția eliminării de la liceul bistrițean. Deși Liviu nu îi răspunse lui Emil la scrisori și nici nu îi trimitea ajutorul bănesc pe care Emil i-l ceruse, acesta reușise să își ia examenele de maturitate. Rândurile scrisorii lui Emil din 8 iunie 1913 către Liviu cuprind marele vis al lui Emil și anume, plecarea în România: „Dacă te-ar putea interesa știrea că am făcut matura, pot să ți-o spun și totodată vreau să-ți comunic că prin 5–6 st. vechi, voi fi în București…îți pot spune că vreau să mă dedau cu viața de acolo până la toamnă – până la înscriere – …Nu-ți scriu altceva, decât că în 5–6 iunie după călindarul vostru, voi fi în Capitală…"[7]

Intențiile lui Emil îl alarmară pe Liviu, care la 2 iunie 1913 îi răspundea că ar fi bine să amâne planul de a merge în România deoarece era un sezon mort. Zadarnic avea însă să nădăjduiască în vreun ajutor de la cineva, de undeva, Emil a rămas întotdeauna un sacrificat.[8]

Onoare, datorie, bravură, supraviețuire

În anul 1914, scânteia care a aprins întreaga Europă a fost produsă de partea săracă a Europei, dar țările bogate au fost cele care s-au repezit unele împotriva celorlalte într-o nemiloasă încăierare. A rezultat o Europă

6 *Ibidem*, p. 35–37
7 *Ibidem*, p. 58
8 *Ibidem*, p. 38–77

pentru totdeauna diferită și mai agitată, și mai periculoasă, capabilă să dea naștere unor monstruoase sisteme politice, dar și slăbită în fața unei lumi pe care o dominase până atunci și care asistase stupefiată la incredibilele ei convulsii. Țările implicate în război erau grupate în două blocuri politico-militare, pe de o parte Puterile Centrale (Germania și Austro-Ungaria), iar pe de altă parte Antanta (Franța, Rusia și Anglia). România era presată de ambele tabere să intre în război, dar a ales să se alăture Antantei în anul 1916 pentru a-și recupera teritoriile aflate sub stăpânire austro-ungară. În primele zile ale lui iulie 1916, Armata I română, sfârșindu-și pregătirile, a pornit din zonele de refacere din nordul Moldovei ca să-și ocupe sectorul de luptă pe malul Siretului. Armata I a luat poziție între armatele IV și VI ruse, care și-au scurtat fronturile. Sectorul începea de la o linie care trecea prin cota 46, prelungindu-se peste Siret spre nord-est de-a lungul unei linii ce trecea printre Movilenii de Sus și Movilenii de Jos-Drăgănești-Matca. Lungimea frontului Armatei I era de 40 km.

Odată cu începerea războiului, Emil a fost înrolat sub drapel, ceea ce i-a spulberat toate proiectele. În iunie 1914, tatăl fraților Rebreanu s-a stins din viață. Aflat la Bistrița pentru recrutare, Emil a putut lua parte la înmormântarea tatălui, a cărui sfârșit prematur l-a îndurerat mai mult decât pe toți ceilalți din familie, fapt care este relatat și în romanul „Pădurea spânzuraților”:

„... – Bine, domnișorule, tot bine, dar azi-noapte a murit domnul avocat, de inimă, și m-a trimis doamna să te aduc și pe d-ta la înmormântare...

Până la Parva, Apostol a plâns în neștire... Înmormântarea a fost impozantă. Mii de oameni au petrecut coșciugul la groapă, și multe cuvântări jalnice. Pe urmă, câteva zile, Apostol a stat acasă. Nu mai plângea dar ședea ceasuri întregi încremenit în fața unei fotografii care reprezenta pe tatăl său într-o poză dârză, amenințătoare...Acum îl rodeau remușcări...Își zicea mereu că n-a știut să-l prețuiască, își amintea îndrumările lui severe și-i era teamă necontenit să nu se dărâme ceva, undeva, și nu-și dădea seama ce și unde...”[9]

După atentatul de la Sarajevo, Emil Rebreanu a plecat la unitate, apoi pe front. Sunase mobilizarea și, deși înscris la universitate, Emil nu mai putu amâna plecarea. Spre deosebire de Apostol Bologa, Emil nu avea latitudinea de a alege dacă va merge sau nu în armată. El s-a prezentat la cercul de recrutare din Bistrița de unde a fost repartizat la școala militară

9 Liviu Rebreanu, *Pădurea spânzuraților*, Editura 100+1 GRAMAR, București, 1995 p. 23

de artilerie din Târgu Mureș, în loc de Sibiu, adică la honvezii unguri nu la „liniașii" austrieci. După ce a terminat școala militară de artilerie, Emil, pregătindu-se să plece pe front, se zbătea să-și procure cel puțin mijloacele de apărare împotriva intemperiilor, dar și acestea îi cereau eforturi mereu reînnoite.[10]

Uitând de dezamăgirile pe care i le provocase Liviu, Emil îi trimite la 1 noiembrie 1914 o nouă scrisoare în care îi cere un ajutor material, în speranța că îl va ajuta. S-au scurs însă multe zile, săptămâni și luni fără ca Liviu să-i răspundă măcar lui Emil. În scrisoarea trimisă sorei Miți la sfârșitul lunii ianuarie 1915, Emil face aluzie la eventualitatea conflictului cu România, unde refugiații ardeleni manifestau pentru declararea războiului împotriva Puterilor Centrale. La 10 martie Emil i s-a adresat iarăși fratelui din București. Era în ajunul plecării pe front și încerca să îl convingă pe Liviu să-i trimită măcar un mic ajutor prin care să-i ușureze dificila situație. În martie 1915, unitatea din care făcea parte Emil a fost trimisă să lupte pe frontul Galiției. Când s-a decretat mobilizarea, din pieptul fratelui Emil izbucni un strigăt care se voia entuziast. Suna însă fals și nefiresc, pentru că fusese inspirat de aceeași sursă care îl determinase și pe Apostol Bologa să se avânte în vârtejul pierzaniei: dragostea. În vreme ce Emil fusese târât în război, eroul romanului se oferea, sub înrâurirea logodnicei inconștiente. Abia mai târziu își va da seama de prostia făcută, însă fără putință de salvare. Din cauza geloziei, Apostol se aruncase orbește în hora morții.

Prima scrisoare trimisă de pe front datează din 5 aprilie 1915 și a fost scrisă pe „țeava tunului". Era atunci cadet-aspirant, șef de secție, așteptând cu nerăbdare avansarea, fapt care îi aducea o soldă mai consistentă. Se afla pe câmpiile Galiției și nu mai fusese pe acasă de 10 luni, de la înmormântarea tatălui său.

Se simțea îngrozit de „măreția" bubuitului de tun și profund îndurerat că trebuia să ucidă, să lovească în semenii săi. Erau primele impresii de pe front, împletite cu amărăciunile bolii ce-l încerca și înveninatele relații cu ortacii șovini. Într-o scrisoare expediată la 22 iunie lui Liviu, de pe malul Nistrului, Emil tălmăcea unanima dorință de pace și dezgustul pentru război.

Emil îi relata sorei Livia, într-o scrisoare, la 26 iunie, că își făcea din plin datoria, poate de aceea se simțea atât de obosit și nedreptățit. Descria

10 Tiberiu Rebreanu, *op. cit.*, p. 80–92

viața de pe front cu spaimele și spasmele oamenilor coborâți pe ultima treaptă a egoismului[11]. Pe lângă rănile de pe front, Emil era lovit de urmările mizeriilor și a foamei îndurate atâția ani, de viața deosebit de grea pe care o dusese în frig și dezbrăcat, extenuat de încordările și eforturile învățăturii și de slujbele dificile ce le îndeplinea.

Într-un răvaș adresat mamei, fiul luptător arăta că timpul era frumos și cald dar mirosul îngrozitor al cadavrelor în descompunere devenise insuportabil și chinuitor. Făgăduia că le va scrie mult și că le va povesti odată tot amarul ce trebuia să-l înghită pe „câmpul de onoare„. La 3 septembrie 1915, Emil îi comunica mamei sale: „Sunt în spitalul din Sighet. Voi sta aicea vreo 2–3 săptămâni, apoi voi merge iară îndărăpt pe câmpul de luptă...Am năcaz cu stomacul, însă cred că mă voi cura...„. Ultima carte poștală trimisă de pe fronul rusesc i-a fost adresată lui Liviu la 2 noiembrie 1915: „...M-am reîntos din spital și de-o lună de zile sunt iară la tunurilemi dragi. Mă aflu bine, sănătos și tare. Un glonț de pușcă nu-i în stare să mă trântească la pământ, dar cred că nici două...Toate ar trece, numai războiul nu vrea să treacă. Ne plouă, ne ninge, ne bate vântul. Răbdăm frig și ploaie de gloanțe. Toate durerile îndurate le-am răbda ușor, dacă am ști că vom ajunge pacea. Lungimea războiului ne amărăște pe toți. Acuma-s zugskommandant (comandant de coloană)...Ce crezi, înmormântarea Serbiei va aduce pacea dorită?„.[12]

La 13 decembrie 1915, Emil se adresa bucureștenilor, de pe teatrul de operațiuni unde fusese mutat între timp: „Din 5 l.c. sunt pe frontul italian. Platoul Dobredo! E un ținut frumos. Toate dealurile-s de stânci și cu catacombe de pe vremea romanilor. Văd Marea Adriatică și orașul Triest. Războirea aicea e mai cu multă osteneală decât în Rusia. Aproape în toată ziua trebuie să respingem atacurile vehemente, dar fără multă bărbăție, ale dușmanului...Pe-aicea e vreme moale: plouă mereu și nu-i frig deloc...". Nu după mult timp, în ziua de 3 ianuarie 1916, Emil reluă firul relațiilor cu neamurile din capitala țării și le trimise o scrisoare în care le comunica că datorită faptului că a împușcat un reflector de-al italienilor va primi o medalie. Episodul împușcării reflectorului este unul dintre cele mai izbitoare din romanul „Pădurea spânzuraților", când cititorul are prilejul să cunoască îndemnarea și frământarea lăuntrică a locotenentului Apostol Bologa. Liviu plasează acțiunea pe frontul rusesc, în loc de cel italian, unde

11 *Ibidem*, p. 93–114

12 Tiberiu Rebreanu, *op. cit.*, p. 126

se petrecuse în realitate și arată că „exact la cinci sute optzeci și trei de metri (de la postul de observație al artileriei) se află prima linie de tranșee rusești" spre deosebire de ceea ce le comunicase Emil și anume că „italienii sunt la o apropiere de 30–40 metri de noi„. Pe Bologa îl vedem înveșmântat „în ulancă strânsă pe corp și cu guler de blană sură", haină atât de dragă lui Emil care scria acasă „tare îmi place ulanca„.

La 15 ianuarie 1916, Emil comunica familiei că și-a cerut mutarea de pe frontal italian din nou la regimentul 5 artilerie deoarece nu se putea înțelege cu domnii de acolo cu care avuseră câteva discuții despre chestiuni naționale.[13] Pe frontul din Italia, într-o luptă corp la corp, Emil a ajuns în situația să se apere omorând cu mâinile lui doi ofițeri italieni. O clipă, lui Emil îi fulgeră prin gând să strige că este român și că se predă, dar în cealaltă clipă birui dragostea și grija pentru familie, se repezi asupra celui mai apropiat dintre adversari și îl străpunse cu sabia apoi se asvârli la gâtul celuilalt, înfingându-și degetele în beregata lui. Cu prețul a două vieți, Emil și-o salvase pe a sa.

Urmărind paralela dintre realitate și ficțiune observăm că în romanul „Pădurea spânzuraților", desfășurarea evenimentelor s-a consumat în mod diferit. Calculând calendaristic, atât Rebreanu cât și Bologa au plecat sub steaguri în septembrie 1914. Emil luptase din aprilie 1915 până în decembrie același an, pe frontul de nord, apoi a fost mutat pe cel italian unde a rămas până în mai 1916. Deci, împușcarea reflectoarelor s-a petrecut aici, în perioada menționată, adică 15 luni de la înrolare. În roman, aflăm că la data distrugerii reflectorului rusesc, Bologa împlinise 27 de luni de militărie, adică acțiunea a avut loc cu un an mai târziu decât în realitate, în toamna lui 1916, pe frontul rusesc, epocă la care Emil se afla în Ghimeș, pe frontul românesc. Transpunând faptele în loc și timp, Liviu Rebreanu sare peste etapa lui Emil din Italia și peste vara anului în care România a intrat în război. Cert este că încercând să reflecteze evenimentele prin care trecuse fratele său, Liviu depășește puțin calendarul și precipită desfășurarea acțiunii.

Pe 8 iunie 1916, Emil a fost mutat la Tirol și de aici în Wolhynia, la coloana de tranșee a diviziei 61 infanterie pe frontul de răsărit. Așteptându-se la surprize neplăcute din partea României, Puterile Centrale vegheau de-a lungul Capaților, păzind trecătorile. În acest scop, au transferat diferite

13 [13] *Ibidem*, p. 114–148

unități din alte sectoare pentru paza frontierei cu România. Între acelea era unitatea și divizia căreia îi aparținea Emil, astfel, fiind mutat în secuime, se putea repezi pe acasă mai ușor. După o asemenea escapadă – făcută fără știrea superiorilor – Emil a scris familiei sale în ziua de 15 august 1916: „... Suntem în Alfalu, un sat săcuiesc, dar frumos...Ne-or adus aicea de frica României, dar mai ales ne-or adus aicea pentru că rușii or bătut foarte strajnic întreaga diviziune (în 16 iulie) cât am fost eu acasă...Sunt aproape de voi și tot nu pot merge acasă...".

Întâiul comunicat al Marelui Cartier General român anunța momentul epocal al trecerii Carpaților: „În noaptea de 14/27–15/28 august trupele noastre au atacat frontiera austro-ungară." Trupele de acoperire române au primit în ziua de 27 august ordinul de a trece frontiera și de a ataca trupele austro-ungare. În această întâie noapte a războiului înaintarea trupelor române nu a întâmpinat nici o rezistență, decât după câțiva kilometri. Pătrunderea în Transilvania s-a făcut prin 18 puncte, iar rezistența opusă de trupele austro-ungare a fost înfântă cu repeziciune, detașamentele inamicilor fiind nimicite, puse pe goană sau capturate.[14] În mai puțin de 48 de ore de la începerea războiului, trupele române au ocupat Brașovul, Petroșanii, Târgul Secuiesc și întreg Șesul Secuilor. La trei zile după declanșarea războiului, trupele române erau în fața Orșovei și a Sibiului, toate trecătorile Carpaților fiind ocupate; în urma acestor evenimente, trupele române au luat dușmanilor peste 4.000 de prizioneri.[15]

Strigătul de ajutor al Austro-Ungariei încolțite nu a rămas neasculat de către Germania, care a trimis în Transilvania, Dobrogea, dar și la Dunăre divizii germane de la Riga și de la Dvina, din Volînia și de pe Stohod, de pe Isonzo, din Vosgi, de la Verdun, de pe fronturile de luptă, dar și din lăgărele de refacere și odihnă, astfel încât la 21 septembrie, inamicul a trecul la ofensivă. Trimiterea diviziilor germane a încetinit înaintarea trupelor române, care au fost reduse la linia subțire a frontului în urma campaniei din Dobrogea și nevoite să se retragă spre Moldova.[16]

Valea Trotușului este una din cele mai importante linii strategice ale țării noastre deoarece este poarta de intrare cea mai umblată pentru trecerea din Ardeal în Moldova, fiind bogată, cu numeroase exploatări industriale,

14 Constantin Kirițescu *Istoria războiului pentru întregirea României, 1916–1919*, vol. I, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 231

15 *Ibidem*, p. 232

16 *Ibidem*, p. 257–258

miniere, păduri, ape minerale. Este străbătută în tot lungul de o șosea și o linie ferată, care se leagă la pasul Ghimeș cu liniile ferate din Transilvania, iar pe o întindere de aproape 50 km este aproape paralelă cu frontiera.

Generalul von Ary a încredințat Corpului VI austro-ungar misiunea atacării Văii Trotușului prin văile superioare, însă feldmareșalul Fabini, considerând că pasul Ghimeș este prea bine apărat, a dat atacul prin văile laterale. Divizia a 60-a austro-ungară, formată din 16 batalioane, a fost dezorganizată și nevoită să se retragă, din pricina a două detașamente, care cu tot eșecul detașamentului Boian, au făcut prizionieri trei ofițeri, doi cadeți și 680 de soldați.

La 27 octombrie, von Arz a sfârșit bătălia din munții Moldovei printr-o decisivă înfângere, Armata de Nord română arătându-se tot atât de vrednică în defensivă cum s-a arătat și în ofensivă. În urma înfrângerii de la Oituz, Falkenhayn s-a recunoscut înfrânt. Ca urmare, divizia a treia de cavalerie germană a fost retrasă de la Brașov, divizia a 6-a abia sosită la Târgu Secuiesc a fost întoarsă din cale și îndreptată spre Petroșani, iar divizia a 71-a a fost trecută Armatei I austro-ungare.

O vreme, de-a lungul frontierei Moldovei s-a stabilit o liniște relativă, întreruptă numai de bătaia rară a tunurilor și de șuieratul vântului, care așternea troiene de zăpezi peste mormintele luptătorilor.

Un evocator al momentelor cruciale prin care a trecut Emil, în ajunul și după intrarea României în război, este Leon Bancu, despre care spune: „În dreptul căsuței modeste locuită de familia Rebreanu îmi apăru în față un tânăr și chipeș ofițer de artilerie. Era Emil Rebreanu, fratele prietenului meu, scriitorul Liviu Rebreanu...Era ofițer decorat pentru bravura pe fronturile din Rusia și Italia, își făcuse << datoria>> din plin cum s-ar zice, dar mă gândeam la el când se va găsi în fața armatelor române, trebuind să-și înfrunte frații, poate chiar pe Liviu al lor...„[17].

Emil Rebreanu – între datorie şi conştiinţă

În scrisoarea din 8 decembrie 1916 adresată familiei, Emil își exprima necazul că din cauza ofensivei contra României, concediile fuseseră sistate și era îngrijorat că nu va putea pleca la Cluj să dea examenele la Facultatea de Drept, pentru care se pregătise temeinic, chiar în bubuitul neîncetat al tunurilor.

---

17 [17]Tiberiu Rebreanu, *op. cit.*, p. 149–161

Din scrisorile lui Emil nu se desprinde marea frământare care îl chinuia, dar zbuciumul se accentua zi cu zi, dublat de grijile pentru ai săi. După cum spune sora lui Emil, Miți, acesta intenționa să fugă la români încă din primele zile dar aștepta un prilej nimerit în care să poată duce cu el întreaga familie. Fiecare ceas îi era un chin, Emil fiind țintuit în poarta munților pe care atâta râvnea să-i treacă și peste ale căror creste credea că se află Liviu, luptând pentru Ardeal sub steagurile armatei române. Conștiința îl făcea mereu să se înfioreze de groază la gândul că ar putea fi pus în situația să se înfrunte cu propriu-i frate, silit să tragă cu tunurile asupra-i.

Apostol Bologa se afla pe front când a primit vestea că divizia căreia îi aparținea va pleca pe frontul românesc. Liviu Rebreanu descrie astfel momentul acesta: „Bologa îngălbeni și parcă n-ar fi auzit bine, repetă mașinal:

– Pe frontul... [...] Bologa însă urmă tot mai înfrigurat:

– Trebuie să se găsească un mijloc de salvare!...Mutați-mă la un regiment care rămâne aici!...Ori trimeteți-mă înapoi în Italia, oriunde, numai acolo nu!...Voi lupta ca și până azi, jur! Voi...Am trei medalii de vitejie, toate trei dobândite cu...Numai acolo nu pot merge...Acolo presimt că am să mor...Și nu vreau să mor! Trebuie să trăiesc!”[18]

Începutul anului 1917 îl găsi pe Emil în sânul familiei, la Năsăud. La 22 martie 1917, Emil comunica familiei că simțindu-se bolnav și fiind foarte slăbit, intenționase să se intreneze în spital, dar subofițerii, gradații și ostașii unității ce comanda l-au implorat să nu-i părăsească, altfel vor dezerta. Emil nu a avut de ales și a rămas pe loc deși era măcinat de boală și abia se mai ținea pe picioare. După conflictul de la popota ofițerilor din cauza unei plăci de patefon ce reproducea un cântec românesc, Emil se știa suspectat și urmărit pentru atitudinea sa și totuși avusese temeritatea să solicite o permisie spre a-și căuta fratele și sora aflați în Bucureștiul ocupat. Răvașul datează din 10 aprilie 1917, exact o lună înainte de ziua în care Emil încerca să fugă din rândurile armatei austro-ungare. La 13 a aceleiași luni, anunța că se simțea refăcut complet adăugând: „...am câteva neplăceri și acestea îmi dau mai mult de lucru...„. Spre a-i liniști pe cei de acasă, încheia astfel: „Îmi merge bine unde sunt„. „Neplăcerile” nu erau altceva decât cercetările ordonate împotriva sa pe temeiul denunțurilor trimise de

18 Liviu Rebreanu, *op. cit.*, p. 86–89

răuvoitorii din Năsăud. Ciocnirea de la popotă venise să agraveze faptele sale și astfel, lațul se strângea zi cu zi.

Mâna lui Emil a mai scris celor de acasă încă trei cărți poștale, chiar în ziua când a făcut marea încercare plătită cu viața:

„Scumpii mei,

Mâine merg în spital. Boala mi s-a agravat. Nu-mi mai scrieți până ce nu voi ști cu siguranță unde mă voi stabili pe mai multă vreme. Cred că voi merge în Abazia ori la băile din Tatra. Despre ce s-a întâmplat la voi, știu tot. Un scandal nemaipomenit. Dar să nu luați în socoteală prostiile acelea. Tot ce-or dus, deja voi le veți căpăta îndărăpt. O să vă scriu mai pe larg dacă voi ajunge într-un spital mai mare. Curagiu și resemnare.Toate le vom învinge.

Vă sărut cu mult, mult drag:

Ubald"

Primăvara anului 1917 este epoca tatonării terenului în vederea încheierii păcii, punctul de plecare al tratativelor secrete fiind Viena. Austria trebuia să recunoască că nu avea scopuri de război și că nu mai putea câștiga, greutățile ce apăsau populația și suferințele impuse de război erau insuportabile, o ieșire onorabilă, chiar cu oarecare sacrificii, fiind preferabilă prelungirii războiului. Germania nu mai putea conta pe Austria, ca urmare, a propus să se întindă dușmanului „punți de aur", chiar dacă Puterile Centrale trebuiau să facă sacrificii dureroase: „Noi putem să mai așteptăm câteva săptămâni și să încercăm, dacă e cu putință, să vorbim cu Parisul și cu Petersburgul. Dacă aceasta nu reușește, atunci vom fi nevoiți, cât mai e încă timp, să riscăm cea din urmă carte și să facem acele propuneri extreme, pe care le-am amintit mai înainte."[19]

Ziua de 10 mai 1917, zi în care Emil a încercat să treacă Carpații, a fost una din zilele cele mai înălțătoare ce i-a fost dat să trăiască Capitalei pribegiei și a durerilor, a fost revelația învierii armatei românești, zi de reîmprospătare a durerilor, de reînviere a mândriei și a speranțelor. Era zece mai al războiului, sărbătoarea jertfelor și a vitejiei. Regele decora steagurile eroicelor regimente 4 și 9 de vânători și pe bravii lor comandanți, iar pe câmpul imens se ridicau accentele mărețe ale imnului „La arme!" ieșit din șapte mii de piepturi de soldați.[20]

19 Constantin Kirițescu, *op. cit.*, vol. II, p. 27–28

20 *Ibidem*, p. 35

Cele trei milioane și jumătate de români din monarhie trimiseseră pe front peste 400.000 de soldați, ca să lupte sub steagul opresorului propriului lor neam. Când România a intrat în război pentru eliberarea fraților, românii prizonieri la ruși s-au hotărât să rupă legăturile cu asupritorii neamului lor, cerându-le să-i organizeze în unități naționale care să lupte în rândurile armatei române. De la 3 iunie la 14 noiembrie 1917, cât a durat perioada activă de recrutare și instrucție, au fost trimise în Moldova 11 batalioane, cu un efectiv total de 374 ofițeri și 8.261 de soldați. Pe platoul Șorogari, regele a primit jurământul de credință și i-a salutat ca pe cei dintâi soli ai unirii neamului: „Pe voi, regele, căruia i-ați jurat credință, vă privește cu dragoste și cu încredere, căci în sosirea voastră salută chezășia cea mai puternică că visul atâtor veacuri se va înfăptui, că dorul unui neam, în sfârșit, se va stinge." Armata română, renăscută ca pasărea Phoenix din propria ei cenușă, era nerăbdătoare să reînceapă lupta, de astă dată în împrejurări mult mai bune decât cele care o duseră la dezastrul din 1916. Poporul întreg aștepta, plin de încredere, ceasul cel mare. Dacă Emil Rebreanu ar fi fost luat prizioner de către ruși, poate că ar fi avut și el ocazia de a lupta în rândul armatelor române pentru întregirea neamului.[21]

Scrisul era al său, dar numele nu. Semna cu unul necunoscut. Făcea parte din a 16-a brigadă de infanterie, tot în Ghimeș. Localnicii au declarat că Emil fusese pedepsit disciplinar cu arest de cameră pentru gestul făcut cu gramofonul, la popotă. Simțindu-se bolnav, Emil a cerut să fie internat într-un spital, dar a părăsit pe ascuns localul infirmeriei brigăzii 16 infanterie chiar în prima noapte – 10 spre 11 mai 1917 – încercând să se strecoare printre rețelele de sârmă ghimpată. A fost prins de către o patrulă de ofițeri care îl urmărise tot timpul.

Emil nutrise ideea dezertării la români încă din primele zile ale intrării acestora în război contra monarhiei austro-ungare, în vara anului 1916, dar nu și-a pus planul în aplicare deoarece nu voia să-și expună familia unor grave consecințe. Chinuit de dilema în care se afla, Emil amână mereu să ia o hotărâre, până când lucrurile se precipitară. Întâmplările de la Năsăud s-au îngemănat cu incidentele din Ghimeș. Nemaiavând ieșire, Emil s-a aruncat orbește în marea încercare și astfel a fost prins de cei care îl urmăreau neîncetat.

Scrisorilor familiei nu le mai răspundea nimeni de la Ghimeș. Emil își mărturisise mai de mult intenția de a pleca peste Carpați în cazul în

21 *Ibidem*, p. 36–37

care ar fi fost silit să lupte în față cu armata în rândurile căreia credea că se găsea și Liviu, bătându-se pentru Ardealul părinților, fraților și surorilor, astfel familia acestuia era convinsă că a reușit să treacă munții și că a ajuns în țara visurilor sale și ale tuturor celor din familia sa.[22] Când a sosit scrisoarea ale cărei slove stângace îi erau necunoscute, mama lui Emil era singură acasă. A încercat să se stăpânească și să pară tot atât de tare cum se arătase întotdeauna, însă ceva era frânt în străfundul ființei sale. S-a așezat și printre suspinele care-i zguduiau pieptul abia putu rosti cuvintele: „A murit Emil!...", „L-au omorât tâlharii!... ."

Societatea Culturală „Emil Rebreanu"

În anul 1974, o tânără profesoară de istorie, Cojocaru Rodica, își începea cariera didactică pe Valea Trotușului la Palanca și la Ghimeș. Pasionată de lectură, citise, evident, romanul „Pădurea spânzuraților" al lui Liviu Rebreanu, dar nu-și închipuise vreodată că locul morții lui Apostol Bologa, respectiv Emil Rebreanu, există cu adevărat, iar momentul acesta a stat la baza înființării viitoarei Societăți Culturale „Emil Rebreanu". Prima manifestare în onoarea lui Emil Rebreanu a fost în 1985 la centenarul nașterii sale. În mica expoziție, realizată de profesorii Rodica și Dumitru Cojocaru lângă monumentul lui Emil Rebreanu există un panou care punctează momentele cele mai importante ale Societății Culturale care s-a înființat în decembrie 1990 și care a dobândit legalitate în 1991. Sigla Societății Culturale „Emil Rebreanu" reprezintă două aripi frânte într-o cruce și a fost realizată de pictorul băcăuan, domnul Boca.

Foarte puține persoane au acceptat să participe la întrunirea din decembrie 1990 printre care și domnul Constantin Ciopraga, însă în anii următori s-au alăturat tot mai multe persoane, domnul Mircea Popovici de la Minister, domnul Mircea Coloșencu, au venit chiar de la Televiziunea Română și de la Radio Iași. A fost foarte greu din punct de vedere al suportului material deoarece aveau foarte puține sponsorizări.

În 10 ani au fost peste 10 manifestări, iar în anul al zecelea acestea au încetat deoarece au fost foarte puțini participanți.

De-a lungul existenței sale, această societate a primit sprijinul companiei Romtelecom care le-a acordat sediul de la Brusturoasa, în alt an, liceul din Comănești le-a acordat sala de festivități pentru că „lucrurile,

22 Tiberiu Rebreanu, *op. cit.*, p. 162–185

discuțiile trebuiau să se întâmple undeva", după cum afirma doamna profesoară Cojocaru.

Societatea Culturală „Emil Rebreanu" a susținut mai multe colocvii care s-au desfașurat pe parcursul a 10 ediții între anii 1990–2000. Majoritatea acestor colocvii s-au desfășurat la Ghimeș și Palanca dar și la Comănești, Tescani, Aiud și s-au bucurat de participarea unor personalități ale culturii române precum Constantin Ciopraga, Mircea Coloșencu, Mircea Popovici.[23]

Societatea a susținut financiar școlarizarea unui tânăr din Ghimeș, Crăciun Andrei, până la terminarea liceului, după care a reușit să termine studii universitare și un master la o facultate din Cluj.

Familia Cojocaru, Rodica și Dumitru, s-a implicat deosebit de mult în această societate culturală punând-o mai presus de orice. Pasiunea lor a fost atât de mare încât au găzduit expoziții, au organizat concursuri pentru licee și au facut totul pentru a lua legătura cu membrii familiei Rebreanu care încă mai erau și mai sunt in viață. Astfel au reușit să îi aducă la Ghimeș pe unii membrii ai familiei Rebreanu, precum Tiberiu, Ilderim și protopopul greco-catolic din Cluj. Și-au dedicat timpul citirii corespondenței dintre Emil și familia lui, uitându-se la diapozitive și întotdeauna încercând să afle mult mai mult decât știau. Cei doi pasionați profesori au avut bunăvoința de a ne povesti și nouă despre viața lui Emil Rebreanu și despre monumentul ridicat în memoria lui. Dacă familia Cojocaru nu s-ar fi implicat în realizarea acestei societăți, cu siguranță aceasta nu ar fi existat și mulți dintre noi nu am fi știut atâtea despre Emil Rebreanu, viața lui, familia lui.

În toamna anului 2012, s-a ridicat un nou monument alături de cel vechi în memoria lui Emil Rebreanu. Monumentul se află pe o platformă puțin mai înaltă față de cel vechi si are forma unui obelisc mai mic, pe soclu având gravate chipurile unor femei îmbrăcate în costum țărănesc. Pe monumentul propriu-zis, se află gravat un basorelief ce reprezintă un copac printre stele. Pe mijloc se află chipul lui Emil Rebreanu. Noua platformă cuprinde o nouă scenă si un mini-muzeu care adăpostește o parte din materialele adunate de familia Cojocaru referitoare la Emil Rebreanu și la familia sa.

Într-o zi ploioasă a lunii iunie 2013, un grup de elevi ai Colegiului Tehnic „Dimitrie Ghika" Comănești a vizitat acest monument și a prezentat

23 Documentele Societății Culturale „Emil Rebreanu", din arhiva familiei Cojocaru, din Palanca

o dramatizare după romanul „Pădurea Spânzuraților" în memoria lui Emil Rebreanu. Printre elevii prezenți au participat și realizatorii acestei comunicări.

Concluzie:

Noi, autorii acestei comunicări, îl considerăm pe Emil Rebreanu un erou datorită faptului că, indiferent de piedicile care îi apăreau în cale, reușea întotdeauna să le depășească dând dovadă de maturitate și înțelepciune. A pus familia pe primul loc, el fiind singurul care se îngrijea de necesitățile familiei sale având grijă să nu aibă niciodată lipsuri și să nu ducă grija zilei de mâine. Pentru familie, Emil și-a amânat și planurile de a dezerta și de a ajunge în țara visurilor sale, România, deoarece nu dorea să îi expună pe aceștia unor grave consecințe. A fost condamnat la moarte și înmormântat fără nici un onor deși și-a făcut din plin datoria și s-a supus întotdeauna cerințelor primite de la superiori, conștiința fiind în cele din urmă mai presus de datorie.

Bibliografie:

[1] Kirițescu, Constantin, *Războiul pentru reîntregirea României*, *1916–1918*, vol. I și II, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989.
[2] Rebreanu, Liviu, *Pădurea spânzuraților*, Editura 100+1 GRAMAR, București, 1995.
[3] Rebreanu, Tiberiu, *Geneza romanului „Pădurea spânzuraților"*, Editura 100+1 GRAMAR, București, 2002.